

Joea Matošića iz 1941. godine Frano Glavina donosi nam crticu iz povijest hrvatskog novinstva. Josip Jurčević analizira ulogu Komunističke partije Jugoslavije u ratnim uvjetima u prilogu *Revolucionarna praksa Jugoslavenskih komunista u međuratnom razdoblju 1941./1942. godine*. Posljednji rad trećeg dijela Zbornika prilog je Tvrtka Jakovine o Nixonovu posjetu Zagrebu 1970. pod naslovom *Je li predsjednik Nixon doista podupirao «Hrvatsko proljeće»?*.

Četvrti dio Zbornika *«Sociološki i demografski prilozi»* sačinjavaju četiri rada na sociološko-demografske teme, pridajući Zborniku interdisciplinarni karakter. Ivan Rogić analizirajući tri hrvatska socio-povijesna modernizacijska modela, napose se osvrće na ulogu elita pri njihovu strukturiranju u prilogu *Hrvatska modernizacija i uloga elita – obzor razumijevanja*. O ulozu države i lokalne zajednice u razvoju poduzetništva piše Drago Čengić, ističući Međimurje kao primjer. Akademkinja Alica Wertheimer-Baletić u prilogu *Reprodukcija radno-sposobnog stanovništva u Hrvatskoj* analizira nepovoljne razvojne uvjete s obzirom na reprodukciju radno-sposobnog stanovništva u Hrvatskoj, za razdoblje 1991.-2021. godine. Posljednji od četiri priloga zajednički je rad Dražena Živića i Nenada Pokosa pod nazivom *Prisilne i druge ratom uzrokovane migracije stanovništva Hrvatske 1991.-2001. godine*, u kojem su izneseni rezultati dosadašnjih istraživanja migracijske problematike rata protiv Hrvatske, ali i noviji podaci o prisilnim migracijskim gibanjima uzrokovanim ratom.

Na posljertku treba nadodati da Zbornik pruža velik broj vrijednih doprinosa, kako hrvatskoj historiografiji, tako i društvenim znanostima općenito te svakako na lijep način predstavlja čitalačkoj publici i rad prof. dr. Dragutina Pavličevića i onih koji su za ovaj Zbornik pisali.

IVANA ZEBEC

Međunarodni simpozij „Kuvendi i Arbënit 1703” u organizaciji Albanske katoličke misije u Münchenu i albanološke katedre pri Ludwig-Maximilian Universität u Münchenu, München 13. rujna 2003.

Ovaj je skup bio posvećen proslavi 300-te godišnjice održavanja Prvog nacionalnog crkvenog koncila u Albanaca, koji je održan u siječnju 1703. godine. Nakon pozdravnih riječi organizatora skupa, misionara Don Pashk Dani i barskog nadbiskupa msgr. Zef Gashia, skup je počeo svoj rad ovim redosljedom:

Zef Mirdita (Zagreb), *“Kuvendi i Arbënit - faktor vendimtar në ngritjen e vetëdijes kombëtare shqiptare - Albanski koncil - odlučujući faktor u formiranju nacionalne albanske svijesti.”* U svom je propćenju autor, između ostaloga, istaknuo da je Albanija s vjerskog stajališta bila uvijek područje susretanja katolicizma i grčko-bizantskog pravoslavlja. Međutim, to se nije odrazilo na međusobne odnose kako u narodu tako i među feudalcima. Na dalje, albanski narod, iako je bio okupiran od Osmanlija, nije se mirio s okupiranim stanjem o čemu jasno svjedoče stalne bune i ustanci protiv Turaka. Na čelu tog otpora je bio punih 25 godina Gjergj Kastrioti Skenderbeg koji je, braneći svoju zemlju, stao i na braniku zapadnog kristijaniteta, što je u tom vremenu podrazumijevalo pojam zapadne civilizacije. Njegovom smrću 17. siječnja 1468. godine Turcima je pošlo za rukom da brzo okupiraju Albaniju čime je ona nažalost postala sastavnim dijelom Otomanskog Carstva. Tada započinje devastacija zemlje

kako na političko-socijalnom tako i na kulturno-ekonomskom i vjerskom aspektu. Prihvatanjem zakona i običaja donijete od strane Osmanlija počinje promjena zapadnog mentaliteta i etnokulturnog identiteta. Tako počinje dekrizacijacija zemlje i emigracija naroda u Grčku, Italiju, Dubrovnik, Dalmaciju i Veneciju.

Naravno, rimska Kurija nije mogla ostati skrštenih ruku pred ovom političko-društvenom, a osobito kulturno-prosvjetnom i vjerskom katastrofom. Ona je radila na intelektualnom prosvjećivanju i teološkom obrazovanju mjesnoga klera. I upravo tim klericima, obrazovanima u visokim obrazovnim institucijama u Rimu, Loretu, Fermiju i drugdje započinje svoj život pisana književnost na albanskom jeziku. Suočena s tom duhovnom narodnom katastrofom rimska se Kurija svim silama dala na organizaciju crkvene hijerarhije. Da bi se to što djelotvornije organiziralo papa Klement XI. (1700.-1721.), inače albanskog podrijetla, inicirao je sazivanje tog nacionalnog crkvenog koncila koji se je održao od 14. do 16. siječnja 1703. u crkvi sv. Ivana, u selu Mërçinja kod Leže. Za predsjedatelja Koncila papa je imenovao barskog nadbiskupa Vinka Zmajevića.

Na kraju je autor zaključio da je značaj Prvog albanskog nacionalnog crkvenog koncila ne samo u osposobljavanju albanskog klera u pitanjima dogmatike, morala, kanonskog prava i pastoralna, nego i na sveopćem nacionalnom planu, energično se suprotstavljajući vjerskoj apostaziji, koja je išla sve do negiranja nacionalnog identiteta albanskog naroda i težnji Turaka i njihovih simpatizera da izdvoje Albaniju od njezinih prirodnih veza s Europom i Zapadom u cjelini.

Prof. dr. Peter Bartl (München) „*Die Visitationsreise von Erzbischof Vinzenz Zmajević durch das katholische Nordalbanien. Pastirski pohod nadbiskupa Vinka Zmajevića kroz katoličku sjevernu Albaniju*“, inače izvrsni poznavatelj povijesti Albanaca i Albanije, govorio je o životopisu nadbiskupa Vinka Zmajevića, kojega je papa Klement XI. imenovao za barskog nadbiskupa i apostolskog vizitatora Albanije, Makedonije, Srbije i Bugarske.

Autor je istaknuo da je Vinko Zmajević podrijetlom iz Perasta iz poznate obitelji. Tako je njegov stric Andrija Zmajević bio barski nadbiskup (1671.-1694.), a Vinkov brat Matija bio je admiral na ruskoj floti.

Pod jurisdikcijom Vinka Zmajevića bile su sve sjevernoalbanske dijeceze sve do Drača. Da bi se što bolje osobno upoznao sa stanjem u njegovoj nadbiskupiji poduzeo je petomjesečno pastoralno putovanje, pohađajući svaku župu. Utisci koje je stekao bili su veoma negativni: kršćani, da bi se oslobodili poreznih nedaća i drugih nasilja koje su im nametnuli Osmanlije, prelazili su na islam, iako su tajno prakticirali kršćansku vjeru. Niži je kler bio neobrazovan i nije se brinuo za pastvu. Biskupi su bili novčanoljupci u obliku simonije i u međusobnim sukobima. Redovnički kler kao i svjetovni bili su neobrazovani i u stalnom sukobu sa svojim poglavarima. Crkveni život zemlje je bio prožet zloupotrebama: kriptokršćani i žene udate za muslimane bili su udaljeni od primanja sakramenata, djeca muslimanskih obitelji su se krštavala, nije se poštivalo crkveno bračno pravo, a vjerski praznici se nisu slavili misnim slavljinama. O svojem pastoralnom pohodu Vinko Zmajević je napisao opširno izvješće, koje je bilo razmatrano od prosinca 1703. do veljače 1704. godine u generalnim sjednicama Propaganda Fide u Rimu.

Jedina mogućnost da se iz ovog nesnosnog stanja iziđe, zaključuje autor, Zmajević je vidio u sazivu jednog albanskog nacionalnog koncila koji se je održao na kraju njegovog pastoralnog pohoda u siječnju 1703. godine u Merchigni, u biskupiji Leže.

Prof. dr. Bardhyl Demiraj, pročelnik albanološke katedre u Münchenu, u svojem je prilogu „*Die Akten des Albanischen Nationalkonzils und ihre Bedeutung in den albano-*

logischen Studien - Akti nacionalnog albanskog koncila i njihov značaj u albanološkim studijama”, analizirajući prevedene tekstove na albanski jezik (1706., 1872.) konstatirao: ulogu koncila za podupiranje albanskog jezika i pisma, kao i njegova daljnja upotreba u sjevernoj Albaniji od strane katoličkih misionara; prvi prijevod (Zmajević – 1706.) načelno nastavlja tradiciju pisma koje je bilo u upotrebi u religioznoj literaturi sjeverne Albanije: slova, pravopis, jezično blago. Primjećuje se utjecaj Pjetra Bogdania koji je svojim djelom *Cuneus Prophetarum ...*, 1685.¹, 1692.², 1701.³) utro put razvitku jednog zajedničkog književnog gegijskog jezika; dotle drugi prijevod (Engjella Radoje, 1872.) se je ograničio na govor katoličke zajednice grada Skadra pri čemu je mislio na proširivanje čitalačkog kruga. U uspoređenju s originalnim, latinskim tekstom, autor konstatira da su oba prijevoda uglavnom slobodna (*ad sensum*). Glede jezičnog i kulturnog značenja autor konstatira da zahvaljujući slobodnom prijevodu u prvom albanskom tekstu po prvi je put u albanskoj literaturi i historiografiji upotrebljeno nacionalno ime *shqiptar* [= albanski govor, onaj koji albanski govori] kojim se sami Albanci danas zovu: originalni tekst: *...examinetur circa peritiam albanae linguae - (1. prijevod) a dinë mir giuhen e shqipëtarevet - (2. prijevod) a din mir shqypen - (1)da li znaju dobro jezik albanaca, odnosno (2) dali znaju dobro albanski.*

Dr. don Shan Zefi (Prizren), „*Kuvendi i Arbënit (1703) në aspektin teologjik, dogmatik, juridik dhe moral - Albanski koncil (1703.) s teološkog, dogmatskog, kanonskog i moralnog aspekta*” osvrnuo se je na navedene probleme i odluke koncila u svezi s tim problemima u svakodnevnom životu crkve.

Dr. Markus Peter (Bonn) svojim prilogom „*Das Pontifikat des albanischen Papstes Clemens XI - Pontifikat pape Klementa XI albanskog podrijetla*” ističe da je ovaj papa službenim imenom Gianfrancesco Albani najpoznatiji u albanskoj historiografiji, odnosno onoj crkvenoj iz razloga jer je albanskog podrijetla, jer je odlučio da se održi ovaj albanski nacionalni koncil 1703. i iz razloga jer ima velike zasluge u pogledu albanske stvari. Međutim, autor u svojem izlaganju ističe i nekoliko drugih činjenica. Naime nedostaju podaci u enciklopedijskim rječnicima na albanskom jeziku; priznanje pape Pavla VI. da je Klement XI bio albanskog podrijetla. Zatim, autor ukratko izlaže biografiju pape Klementa XI; odnos Klementa XI i nacionalnog koncila i njegove brige nakon koncila.

Prof. dr. Anton Berisha (Cosenza) je svojim izlaganjem „*Rëndësia kulturore dhe letrare e Kuvendit të Arbënit - Kulturni i književni značaj albanskog koncila*” istaknuo da je u aktima koncila upotrebljen izabrani jezik i stil s izrazima, da ih se smatra kao književno djelo. Osobito po jeziku, stilu i izrazima ističe se uvodni govor barskog nadbiskupa Vinka Zmajevića.

Zadnji prilog ovoga simpozija jest izlaganje mr. sc. Etleve Lala (Tirana- Budapest) pod naslovom „*Pozita e Shqipërisë në politikën papnore ndaj Ballkanit - Položaj Albanije u papinskoj politici prema Balkanu*” u kojem govori o angažiranosti Svete Stolice tijekom XIV. stoljeća prema albanskim teritorijima i osobito oko političke formacije, koja je stvorena na tim područjima, a to je „*Regnum Albaniae*” kao polazno ishodište u kontekstu općeg geopolitičkog razvitka političkog i vjerskog razvoja na Balkanu. Nalazeći se između dvaju svjetova, to jest između Bizanta i Zapada, Albanija je bilo područje sukoba koje je papinstvo pratilo s posebnom pažnjom. Protubizantski pokreti i osobito ona protupanslavenska kretanja čine da su papinski izaslanici imali odlučujuću ulogu u odnosima između albanskih plemića i papinstva. To se osobito odrazilo u vrijeme nakon okupacija Balkana od Osmanlija.

Uzeto u cjelini može se slobodno reći da je simpozij ostvario svoj cilj kako na znanstvenom planu tako i na duhovno-kulturnom planu. A pošto će se radovi, pročitani na ovome znanstvenom skupu, objaviti, bit će to važan historiografski doprinos albanskoj historiografiji o problemima o kojima se tijekom 50 godišnje komunističke vladavine pisalo s pretežito ideoloških stajališta.

ZEF MIRDITA

Hrvatska na programu Europske fundacije za znanost

Hrvatska se, svjedoci smo, sporo približava tzv. europskim integracijama, za što možda i nisu uvijek odgovorni njezini politički čelnici. No ohrabrujuće je da je njezino približavanje Europi možda brže na znanstvenome nego na političkome području. Nije, međutim, uvijek poznato kakve se sve mogućnosti nude i koliko ima potencijalnih načina znanstvene suradnje na europskoj razini i koliko neiskorištenih potencijalnih financijskih izvora. Tu, pak, odgovornost nemamo na koga prebaciti.

Ovim izvješćem želim ukratko predstaviti Europsku fundaciju za znanost (*European Science Foundation* – ESF) i projekt u koji je uključen i autor ovoga izvješća, a preko njega i Hrvatski institut za povijest, čiji je djelatnik (što ne umanjuje potrebu da se Institut izravno uvrsti u ESF).

ESF je organizacija koja promiče znanstvenu izvrsnost na europskoj razini, a djeluje kao spojnica između svojih članica (fundacija, nacionalnih istraživačkih institucija i nacionalnih akademija znanosti i umjetnosti) i šire europske znanstvene zajednice. Organizacija se financira ponajprije od donacija organizacija-članica, koje se izračunavaju po formuli temeljenoj na bruto društvenom proizvodu (BDP) svake članice. Opseg i skriveni potencijal te izuzetne fundacije najbolje se može sagledati ako se istakne da ESF godišnje raspolaže sa 17 milijuna eura.

Iz kompleksne organizacijske strukture možda je dovoljno izdvojiti da ESF ima 5 Stalnih komisija (Standing Committees): medicinske znanosti, znanosti o životu i okolini, fizikalne i inženjerske znanosti, humanističke znanosti i socijalne znanosti.

Za nas je, dakako, najzanimljivije što se događa u području humanističkih znanosti. Ta komisija potiče međudisciplinarni pristup istraživanjima. Upravo je jedan od projekata te Komisije *The Occupation in Europe: the Impact of National Socialist and Fascist Rule* (Okupacija u Europi: posljedice vladavine nacionalsocijalizma i fašizma), a izvedba projekta povjerena je različitim institucijama koje, opet, pozivaju suradnike iz raznih drugih učilišta i istraživačkih središnjica. Izvedba toga općeg projekta zamišljena je preko 6 različitih tema: 1. Borba za ozakonjenje u političkom i kulturnom životu, 2. Ekonomije pod okupacijom, 3. Kontinuitet Crkava, 4. Strukturiranje svagdanjega života, 5. Masovne migracije, 6. Progon Židova i reakcije nevjernika.

Autor je jedini sudionik iz Hrvatske na temi Kontinuitet Crkava, koju vode prof. L. Gevers (Belgija) i prof. J. Th. M. Bank (Nizozemska), a, pokazalo se, jedini sudionik iz Hrvatske uopće. Na temi sudjeluju povjesničari iz mnogih europskih zemalja, a intencija voditelja bila je da “pokriju” jednako katolička, pravoslavna i islamska područja Europe. Naglasak je na istraživanju lokalnih crkava i vjerskih zajednica i njihova odnosa prema političkoj realnosti osvajanja, progona, terora, gladi, ideologije, izbjeglica, novih gospodara i sl.

Obrada teme kao i cjelokupna projekta zamišljeni su kao višegodišnji posao. Prvi obrisi spomenute teme pojavili su se na sastanku u Trentu (Italija) 2000. godine.